

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ОСВІТИ

Дядик Тетяна Василівна

Кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу

Полтавський державний аграрний університет

e-mail: tetiana.diadyk@pdaa.edu.ua ORCID ID: (0000-0002-8422-3775)

У статті розглянуто особливості розвитку сучасного інформаційного суспільства та необхідність розбудови інституту професійної освіти. Бізнес-освіта розглядається як один із факторів інноваційного розвитку економіки країни. Представлені результати аналізу світового досвіду розвитку ринку послуг бізнес-освіти, виділено відмінні особливості стану та тенденції розвитку порівнюваних ринків; проаналізовані моделі та види сучасної бізнес-освіти. Визначено перспективи розвитку вітчизняного ринку послуг бізнес-освіти з урахуванням світових тенденцій, вимог споживачів та основних стейкхолдерів – роботодавців.

Ключові слова: *освіта, бізнес-освіта, соціальний інститут, моделі бізнес-освіти, види бізнес освіти, викладач бізнес-школи, стейкхолдери.*

Сьогодні бізнес-освіта розвивається у всьому світі, а до американських бізнес-шкіл з уже завойованою високою репутацією додалися Європейські та Азіатські. Бізнес-освіта в різних регіонах світу зберігає загальні сутнісні риси, що виявляються через найбільш повне задоволення потреб в навчанні різних суб'єктів. Разом з тим, вона має регіональні відмінності, які пояснюються особливостями розвитку економіки тієї чи іншої країни, специфікою її системи освіти, культурними та ментальними особливостями населення. Світова спільнота XXI ст. все більше і більше перетворюється на співтовариство знань, коли головною цінністю, що визначає добробут як окремих людей, так і цілих держав, стають не матеріальні блага, а своєчасна та доступна інформація. Сьогодні той, хто управляє інформацією – володіє світом, а управління знаннями – нове розширення змісту професійної освіти.

Особливе місце у сфері управління знаннями займає бізнес-освіта (business education), яка передбачає професійну освіту та навчання людей, які беруть участь у виконанні функцій менеджменту та адміністрації на підприємствах, організаціях, що діють в умовах сучасного ринку та ставлять своєю головною метою отримання прибутку. Наразі розвиток глобальних інформаційних мереж кардинально змінює доступ до знань. У XXI ст. лідерами у конкуренції будуть організації, які спроможні акумулювати у себе необхідні знання (технічні, управлінські, маркетингові тощо), персонал яких буде здатний ці знання генерувати, сприймати, застосовувати та оновлювати, а менеджери зможуть управляти цими знаннями.

Безперервний процес оновлення населення, постійні зміни соціальної структури трудових ресурсів, нові вимоги стейкхолдерів до підготовки майбутніх фахівців змінюють пріоритети освіти і народжують її нові моделі. Основою побудови цих моделей, стають такі інноваційні процеси: digital-освіта, персоналізація навчання, проєктне навчання, інтеграція формальної, неформальної, інформальної освіти, створення творчих просторів для спільної роботи здобувачів освіти з представниками реального сектору

науки, економіки, виробництва, внутрішня та зовнішня академічна мобільність, можливості здобувачів щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії тощо [1].

Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ ст. вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш глибоких проблем, що втримують розвиток, не дають перспективи забезпечити нову якість освіти, адекватну сучасній історичній добі [2].

Динамізм розвитку сучасного інформаційного суспільства призвів до необхідності розбудови інституту професійної освіти. В економіці, заснованій на знаннях, змінюється роль вищої освіти – вона перетворюється на тривалий безперервний процес, коли людина стикається з необхідністю освоєння нових професійних знань та умінь протягом усього життя. При цьому далеко не завжди були і залишаються очевидними контури та компоненти моделей нових освітніх інститутів та їх різновидів, одним із яких є бізнес-освіта. Стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися відповідно нинішнім інтеграційним і глобалізаційним процесам, канонам переходу до постіндустріальної культури, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в ХХІ ст., інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір [3].

Бізнес-освіта насамперед відрізняється традиційного рівнем практичного застосування, тобто вона розрахована на людей, які мають базову вищу освіту та деякий досвід практичної діяльності. В університеті при здобутті вищої освіти вам в обов'язковому порядку запропонують вивчати низку дисциплін, які не такі необхідні в практичній діяльності, як історія, філософія, математика. Так, вони потрібні, але для підвищення рівня загального інтелектуального розвитку особистості, а найчастіше сучасній діловій людині на це просто не вистачає часу. У бізнес-освіті процес йде динамічніше, практичні викладки лягають на теоретичну базу. Така форма піднесення матеріалу досить ефективна, вона не дає заснути її слухачам, постійно мотивує до розумового процесу. Якщо типовий студент живе «від сесії до сесії», то слухач бізнес-курсів знаходиться в постійному розумовому процесі. Він сам бачить помилки, недоліки і сам виробляє правильне рішення, а викладач (тренер) лише спрямовує їх у потрібне русло. Сьогодні можна спостерігати різкий сплеск популярності освіти для керівних працівників. Очевидно, це відбиває загальне «зміцнення» економіки та зміна ставлення великих компаній до бізнес-освіти. Можна відзначити ще одну тенденцію: компанії хочуть зрозуміти, що вони отримають, інвестувавши досить великі суми грошей у знання, а саме – у свій людський капітал.

Знання сьогодні не тільки сила, а й гроші. Економіка, що бурхливо розвивається, підвищує вимоги до компетенції учасників ринку. Це змушує бізнес шукати нові інструменти, що дозволяють не тільки підвищити ефективність роботи, але й адаптуватися до умов, що змінюються. Роботодавці, посилюючи вимоги до персоналу, мотивують його до зростання

професійного рівня. У той же час у кваліфікованого фахівця загострюється почуття незалежності, він прискіпливо обирає місце та умови компанії хочуть зрозуміти, що вони отримають, інвестувавши досить великі суми грошей у знання, а саме – у свій людський капітал праці. Так народжується попит на послуги у сфері бізнес-освіти.

Для розуміння місця бізнес-освіти в системі відтворення професійних компетентностей та соціальної структури суспільства необхідний аналіз процесу його інституціоналізації та зв'язку як з інститутом освіти загалом, так і з іншими соціальними інститутами. Освіта розглядається як один з основних інститутів суспільства – так його трактують відомі філософи, соціологи: І.В. Бестужев, Р. Коллінз, Н.А. Льюрья, Дж. Масіоніс, Д. Норт, А. Фет, Дж. Хоманс, Ф.Е. Шерегі.

Питання розвитку бізнес-освіти розглядались у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Б. Будзан [4], Т. Оболенська [5], Л. Євенко [6], Т. Мескон, Дж. Вінд [7], С. Келлер, С. Айкен [8]. Значення лідерства вивчали Дж. Коттер, П. Сенге, Ш. Робертс, А. Клейнер, Б. Сміт, М. Лінські, Р. Гайфец, П. Друкер [9], Н. Петрі [10] та ін.

У доступній літературі феномен бізнес-освіти в категоріальному полі інституціоналізму практично відсутній. Відповідно не визначено соціального статусу бізнес-освіти, не оцінені перспективи та напрями подальшої його інституціоналізації та інтеграції в інституційну структуру суспільства, що трансформується, і освіти як соціального інституту.

Освіта – важливий соціальний інститут, ознаками якого є: установки та зразки поведінки – любов до знань, відвідуваність; символічні культурні ознаки; утилітарні культурні риси; кодекс усний та письмовий; специфічна ідеологія – академічна свобода, прогресивна освіта, рівність при навчанні. Освіта є соціальною підсистемою, що має свою структуру. Як її основні елементи можна виділити навчально-виховні установи як соціальні організації, соціальні групи (педагоги, науково-педагогічні працівники, учні та здобувачі освіти різних рівнів), навчальний процес як вид соціокультурної діяльності.

У сучасних концепціях, що стосуються філософії та соціології освіти, прийнято проводити різницю між формальним і неформальним утвореннями. Формальна освіта має на увазі, по-перше, існування у суспільстві спеціальних установ (школ, училищ, технікумів, закладів вищої освіти та ін), які здійснюють процес навчання. Під терміном «неформальна освіта» розуміється несистематизоване навчання індивіда знанням та навичкам, які він стихійно освоює в процесі спілкування з навколишнім соціальним середовищем (друзями, колегами, однолітками) або шляхом індивідуального залучення до культурних цінностей, засвоєння інформації з газет, радіо, телебачення тощо. Неформальна освіта є важливою складовою соціалізації індивіда, засобом формування індивідуальної освітньої траєкторії, допомагає освоювати нові соціальні ролі, сприяє духовному розвитку.

Бізнес-освіта сучасності – це результат економічних трансформацій двох останніх десятиліть. Зміна соціально-економічної системи спричинила

низку інфраструктурних змін, зокрема й освіти. Освіта сьогодні змушена відображати сутність ринкових відносин та формувати свій ринок освітніх послуг. Потреби ринку зумовили появу такого сегменту освіти, як бізнес-освіта. Під бізнес-освітою розуміється, передусім, платна освіта і навчання, орієнтована на споживача зі сфери менеджменту та бізнесу. Тому поряд із поняттям «бізнес-освіта» широко використовується термін «управлінська освіта», по суті, синонім бізнес-освіти.

Єдиного, прийнятого в науковому світі визначення бізнес-освіти поки не існує, діапазон його тлумачення широкий. Узагальнюючи погляди сучасних науковців, можемо визначити, що: «Бізнес-освіта – це діяльність з професійної освіти і навчання осіб, що займаються підприємництвом або беруть участь у виконанні функцій управління на підприємствах і організаціях, що функціонують в умовах ринку та ставлять головною ціллю максимізація прибутку.

1. Регіональні особливості бізнес-освіти

Перші школи бізнесу з'явилися в США наприкінці XIX – на початку XX ст. Найперша – Школа бізнесу Пенсільванського університету – виникла у 1886 р. У 1919 р. була утворена Американська асоціація університетських шкіл бізнесу – AACSB. Американський підхід до організації бізнес-освіти ґрунтувався на формуванні «професійного менеджера». Менеджмент розглядався як особлива самостійна наука. Менеджери, які виконували управлінську функцію, займали високе становище у суспільстві.

Найбільшого розвитку бізнес-освіта здобула в середині XX століття. Тоді в результаті цілеспрямованої діяльності AACSB бізнес-школи різко посилили науковий та академічний рівень своїх навчальних програм. Вони відійшли від домінуючого раніше прагматизму навчальних планів, зосереджених, головним чином, на фінансових, комерційних, правових питаннях. Тільки в США підготовка на програмах MBA з 1960 по 1969 роки зросла приблизно 10 раз, склавши 40 тис. осіб на рік. В цей же час набула розвитку система підвищення кваліфікації та управлінських тренінгів (так, в американській асоціації тренінгових центрів ASTD наприкінці 1990-х рр. перебувало 14 тис. членів).

Абревіатура MBA відома в світі й означає Master of Business Administration – магістр ділового адміністрування. MBA – це не вчений ступінь у традиційному розумінні, це рівень професійних компетенцій в галузі управління бізнесом. Основна мета програми MBA – підготовка високопрофесійного управлінського персоналу. Дана програма дає можливість фахівцям з вищою освітою та досвідом роботи в бізнесі, отримати поглиблені знання в галузі управління й ділового адміністрування. Вони забезпечують не тільки теоретичну, а і практичну підготовку в галузі менеджменту та суміжних дисциплін. Основна мета даних програм – допомогти стати хорошим керівником вищої ланки.

Сьогодні у світі існує близько 2500 програм MBA, які викладаються в найбільших бізнес-школах світу. Щорічна кількість випускників MBA наближається до 150-ти тисяч осіб. Основний акцент у програмах робиться

на вивчення основ бізнесу, особливо менеджменту, і спеціальних курсів за вибором. Обов'язковими є виконання підсумкового проєкту та стажування в компаніях. Приймаються в бізнес-школи люди з вищою освітою та досвідом роботи в бізнесі. Практично всі бізнес-школи України пропонують навчання для управлінців середньої ланки та ТОП-менеджменту українських компаній. Вартість навчання на програмах MBA в представлених в довіднику школах може починатися від 20 000 (короткострокові програми міні-MBA) до 500 000 грн (програми MBA для ТОП-менеджменту і власників великих компаній) [11].

У країнах Західної Європи бізнес-програми підготовки управлінських кадрів американізованого типу почали поширюватися у 1950-х роках. як доповнення до вже існуючої потужної системи вищої освіти економічного спрямування. Лідером бізнес-навчання в Європі була Великобританія, проте бізнес-освіта також активно розвивалася в Іспанії, Франції, Італії. У 1964 р. було засновано західноєвропейську асоціацію шкіл бізнесу – European Foundation for Management Development (EFMD). Європейці швидко усвідомили переваженість та дорожнечу американської системи MBA, тому виробили на її основі модифіковану та спрощену, більш «практичну» модель бізнес-освіти, яка отримала новий імпульс розвитку після розгортання у 2001 р. Болонського процесу. Нині бізнес-освіта розвивається під впливом процесів глобалізації. За останні двадцять років помітно зросла кількість бізнес-шкіл у різних регіонах світу, що стало результатом загальної лібералізації економіки та поширення ринкових принципів економічної організації.

З 50 найкращих бізнес-шкіл світу більшість знаходиться в США. Витрати отримання бізнес-освіти своїх співробітників часто фінансує компанія. Однак студент може і сам оплачувати своє навчання, отримавши для цього освітній кредит. У США кредитування бізнес-освіти широко поширене, багато американських бізнес-шкіл безпосередньо співпрацюють з банками. Північноамериканські школи бізнесу роблять ставку на високий академічний потенціал, вони активно приймають студентів з невеликим досвідом практичної роботи. Американські MBA існують зазвичай при університетах і пропонують дворічний термін навчання. Університети США мають відмінну інфраструктуру. Вважається, що отримання бізнес-освіти – це обов'язкова умова для успішної кар'єри в США. MBA – освітні програми 500 освітніх установ США. За статистикою, більше 60% менеджерів американських компаній мають ступінь MBA. Класична дворічна модель навчання MBA остаточно сформувалася в США до середини ХХ століття, коли в перший рік слухачі знайомилися з обов'язковими базовими дисциплінами, а другий рік вивчали спеціалізовані предмети. В даний час існує кілька варіантів отримання академічної ступеню: дворічна та річна, очна й без відкриття від основної професійної діяльності.

Бізнес-школи США до останнього часу займали лідируючі позиції на світовому ринку освітніх навчальних закладів. Американські школи бізнесу дуже швидко реагують на запити стейкхолдерів, нові тенденції розвитку

ринку, вони швидко оцінюють результати наукових досліджень в області економіки в своїх освітніх програмах. У США діють незалежні системи акредитації, найпрестижніші з них – це AMBA (The Association of MBA – Асоціація випускників MBA), AACSB (The Association to Advance Collegiate Schools of Business – Американська асоціація Університетських Шкіл Бізнесу). Пройти закладу вищої освіти у них кредитацію – дуже непроста задача. Провідне місце серед американських бізнес-школ, за даними всесвітніх рейтингів FT.com, Forbes.com, Businessweek.com, займають GSB Stanford University, Harvard Business School, University of Pennsylvania: Wharton, Columbia Business School, Chicago GSB, Northwestern University (Kellogg), MIT Sloan, University of Michigan (Ross).

Вступити на навчання в американські школи MBA дуже непросто – для цього необхідно як мінімум чотирирічна вища освіта, досвід роботи протягом 2-3 років. Рівень знань перевіряється за допомогою спеціального тесту – Graduate Management Admission Test. Велике значення при вступі мають рекомендаційні листи від викладачів ЗВО, у яких роботодавці та викладачі дають характеристику абітурієнту з точки зору його фахових компетенцій та перспектив навчання за програмою MBA. В останній час широкого впровадження при вступі в американські бізнес-школах є інтерв'ювання, яка є додатковою можливістю краще взнати кандидатів.

Випускники американських бізнес-школ мають значні вигоди. Журнал Forbes проводить дослідження з погляду віддачі від інвестицій у освіту за програмами MBA, де враховуються вартість освіти, зарплата до і після навчання [12]. У рейтингу найкращих бізнес-школ перше місце належить Дартмуту, його випускники за перші п'ять років після закінчення отримують прибуток у \$115 тис. на рік. Дартмутський коледж сьогодні вважається одним із найкращих у США та світі вищих навчальних закладів, входить до легендарної спільноти найпрестижніших, елітних вишів Америки. Відмінні риси коледжу – сильні гуманітарні програми бакалаврату та відмінні магістерські програми, що являють собою дослідження в галузі гуманітарних та природничих наук. До складу коледжу, окрім основних факультетів, входить бізнес-школа ім. Така – це перша бізнес-школа в країні, в якій було запроваджено магістерські та докторські програми, сьогодні відділення вважається однією з найкращих бізнес-школ по всьому світу. Популярні програми – ступінь MBA (магістра з ділового адміністрування), програми без здобуття наукового ступеня (навчання керівних працівників, підвищення кваліфікації).

Друге місце посідає Стенфордський університет (\$102 тис. на рік). Школа бізнесу Стенфорд – легендарний навчальний заклад, який готує лідерів бізнесу у різних сферах діяльності. Середній власний капітал випускників цієї вищої школи – \$263 мільйони. Stanford Business School входить до сімки професійних шкіл однойменного університету та дозволяє отримувати ступеня MBA, Msc, PhD. Окрім дворічних є багато коротких курсів спільно з іншими закладами вищої освіти Америки. Бізнес-школа тісно пов'язана з «батьківським» Стенфордським університетом та використовує

його ресурси на благо студентів. Зокрема, бізнес-школа пропонує багато міждисциплінарних курсів, розроблених спільно з іншими факультетами, а також програми, що ведуть до подвійного ступеня: за статистикою, один із шести студентів, які навчаються на MBA, використовує цю можливість і обирає подвійну програму. Особливою популярністю користується подвійний диплом MBA/MS (Master of Science) з бізнесу та комп'ютерних технологій, що не дивно з огляду на тісні зв'язки університету з компаніями Силіконової долини. Крім високих технологій, багато випускників бізнес-школи будують кар'єру у фінансовому секторі та консалтингу [13].

Третє місце у рейтингу найкращих бізнес-шкіл займає Гарвард (\$94 тис.). Гарвардська Школа Бізнесу – Harvard Business School, HBS – одна з топових, престижних та найсильніших шкіл бізнесу у світі. Школа HBS розташована в районі Аллстон у Бостоні (Массачусетс, США) – студентській столиці США. Школа має вікову історію: вона була заснована 1908-го і всього за два десятиліття перетворилася на одну з найпопулярніших шкіл бізнесу у світі. Ця школа відома своєю методикою кейсів (Case method, case-study): студентам пропонується реальна бізнес-ситуація, яку необхідно вирішити. Завдання береться з життя або максимально наближене до реальності, здобувачі повинні спочатку провести його аналіз, запропонувати кілька варіантів вирішення проблеми та вибрати найбільш оптимальний з них. Цікаво, що case-study тут пропонували і на початку XX століття: багато в чому завдяки цій методиці HBS стала відома на весь світ. Навчання у цій бізнес-школі завжди максимально наближене до реалій сучасного ринку. Harvard Business School відома новаторським підходом до навчання. Наприклад, історію компанії Apple тут можуть подати навіть за допомогою наочних коміксів у стилі манга. Ця школа – одна з піонерів онлайн-навчання, кожен бажаючий може придбати в мережі популярні кейси школи. Тут видається відомий у світі бізнесу журнал Harvard Business Review. Школа має зв'язку з керівниками першої ланки у всьому світі. Сюди з лекціями приїжджають найуспішніші бізнесмени планети. У Гарвардській Школі Бізнесу проводяться регулярні конференції та ділові зустрічі з високими гостями, а також студентські вечірки та бали. Це елітна, досить дорога освіта, проте 2/3 учнів Harvard Business School одержують стипендію, яка частково покриває вартість навчання [14].

Перші школи бізнесу з'явилися в Європі у 1950-х роках. З того часу Європа просунулась далеко вперед і завоювала стійкі позиції у світовій бізнес-освіті, на рівних конкуруючи зі США. Щороку кількість студентів на програмах MBA у Європі збільшується. На відміну від американських шкіл, європейські бізнес-школи більше спираються на конкретні знання ринку, ніж стандартні моделі та бізнес-ситуації. Іншими словами, вони навчають, перш за все, рішенню конкретних бізнес-завдань. У більшості європейських шкіл навчання триває один рік, що дозволяє економити гроші та час. У європейських школах понад 70% слухачів – іноземні громадяни, тоді як у США їхня кількість не перевищує 30%. У разі глобалізації це дуже важливо. У європейських бізнес-школах дуже велике значення надають наявності у

абітурієнта досвіду роботи, тому студенти європейських шкіл бізнесу, як правило, старші за своїх американських колег.

Школи бізнесу Європи відрізняються надінтернаціональним складом учнів, що сягає майже 96%, як у швейцарській IMD-Lausanne. Інститут розвитку менеджменту (IMD) – це незалежна академічна установа зі швейцарським корінням і глобальним охопленням, заснована 75 років тому бізнес-лідерами для бізнес-лідерів. З моменту свого створення IMD була новаторською силою у розвитку лідерів, які трансформують організації та роблять свій внесок у життя суспільства. Компанія IMD, розташована в Лозанні (Швейцарія) та Сінгапурі, входить до трійки лідерів щорічного глобального рейтингу FT за освітою для керівників протягом останніх дев'яти років поспіль і входить до п'ятірки найкращих протягом 17 років поспіль. Програми MBA та EMBA неодноразово визнавались одними з найкращих у Європі та світі. Європейські бізнес-школи відрізняються також великою спеціалізацією, що робить їх конкурентоспроможнішими.

Перші бізнес-школи відкрилися у Великій Британії у 1960-ті рр. Сьогодні британські університети пропонують сотні високоякісних програм бізнес-освіти. Програми MBA Великобританії зазвичай складаються з лекцій, семінарів, проходження практики в одній із компаній Великобританії та роботі над проектом. Бізнес-школи Великобританії дають глибокі знання та досвід їх практичного застосування. Перше місце у міжнародному рейтингу програм MBA Financial Times за 2010 р. посіла London Business School (LBS). Великобританія посідає друге місце після США за кількістю представлених шкіл у цьому рейтингу. Лондонська бізнес-школа (London Business School) відома на весь світ як одне із найкращих місць для вивчення бізнесу. Лондонська школа бізнесу (LSB) є привабливою для фінансистів – її MBA з фінансів вважається найкращою в Європі. Більшість курсів орієнтовані на фахівців з базовою бакалаврською освітою, які бажають отримати міжнародний досвід, мати ділові зв'язки та пройти курси підвищення кваліфікації. Програми школи складаються з урахуванням думки роботодавців, разом із досвідченими експертами та практикуючими спеціалістами. Курси орієнтовані на практичні знання, що гарантують кар'єрний ліфт по закінченні закладу вищої освіти.

Роттердамська школа менеджменту та британська бізнес-школа Cass відомі своїми програмами з підприємництва. Бізнес-школа знаходиться в Роттердамі, одному з важливих ділових центрів Європи, і запропонована програма MBA має чітко виражену міжнародну спрямованість: близько 85% студентів складають іноземці. До складу бізнес-школи входять 10 науково-дослідних центрів, де ведеться серйозна робота з вивчення питань бізнесу та управління. Ще одна особливість Роттердамської бізнес-школи у тому, як вона ставиться до кар'єри своїх випускників. При бізнес-школі існує центр кар'єри, який не просто допомагає знайти роботу, але й надає різні послуги з планування кар'єри, в тому числі через коучинг та менторство. Бізнес-школа Cass, широко відома як Cass Business School – бізнес-школа міста, Лондонського університету, розташована в районі Сент-Люку. Заснована в

1966 році, вона послідовно входить до числа провідних бізнес-шкіл Великобританії. У школі викладаються такі програми, як страхування та управління ризиками, управління інвестиціями, корпоративне фінансування, банківське та міжнародне фінансування, кількісне фінансування, судноплавство, маркетинг, ланцюжок поставок, енергетика, торгівля та фінанси, власності, торгівля нерухомістю, управління нерухомістю, управління будівництвом, міжнародний облік та фінанси, фінанси та інвестиції, інвестиції в нерухомість та бізнес-аналітика.

Школи бізнесу у традиційному розумінні з'явилися мови у Франції у середині ХХ століття, проте перші комерційні школи зародилися ще ХІХ столітті. В даний час французькі бізнес-школи займають лідируючі позиції у світових рейтингах програм, часто у співпраці з іншими провідними світовими школами бізнесу. Французька школа НЕС Paris (École des Hautes Études Commerciales de Paris) навчальний заклад, розташований у передмісті французької столиці, у комуні Жуї-ан-Жоза. Вища комерційна школа була заснована у 1881 році як елітний навчальний заклад для майбутніх підприємців та управлінців. Вища комерційна школа в Парижі вважається однією з найпрестижніших бізнес-шкіл Європи і займає лідируючу позицію в рейтингу Financial Times. НЕС Paris пропонує 16-місячний курс МВА англійською та французькою мовами. У випускниках НЕС Paris зацікавлені багатонаціональні корпорації, яким потрібні співробітники, які розмовляють кількома мовами.

Університет Instituto de Empresa (IE) – міжнародний університет, орієнтований на навчання та підготовку керівників та підприємців. Заклад вищої освіти було засновано у 1973 році викладачами та провідними бізнесменами Іспанії. В даний час університет є одним із найкращих не тільки в Європі, а й у всьому світі. Школа пропонує широкий вибір програм для підготовки молодих спеціалістів та підприємців до успішної майбутньої професійної діяльності. Навчання відбувається двома мовами. ІЕ, як і інші іспанські бізнес-школи, наголошує на метод case-study (вивчення реальних випадків з бізнес-практики). Окрім надання послуг якісної міждисциплінарної освіти, університет проводить прикладні наукові дослідження. Викладацький склад університету включає понад 500 професорів та професіоналів у різних галузях бізнесу, які мають багаторічний досвід роботи. Випускники ІЕ займають керівні посади у компаніях по всьому світу. Університет складається з 7 шкіл, кожна з яких спеціалізується у певній галузі науки чи бізнесу. Навчання проводиться на базі двох кампусів – у Сеговії та Мадриді.

Ще одна перевага європейських шкіл бізнесу – мультилінгвізм. У багатьох бізнес-школах викладання ведеться двома мовами – англійською та мовою країни, де вона розташована. Двомовні програми є у іспанської IESE, італійських SDA Bocconi та MIB. Для європейських шкіл бізнесу особливо характерна гнучкість та висока адаптивність. На сьогоднішній день у європейських країнах налічується понад 500 бізнес-шкіл. Британською асоціацією MBA, яка контролює якість викладання, акредитовано лише

третину з них. Лідерами європейських бізнес-шкіл, за даними FT.com. є HEC (Франція), London Business School (Великобританія), Instituto de Empresa (Іспанія). Вартість навчання у європейських бізнес-школах залежить від престижності школи та становить від 10 до 40 тис. євро на рік, що значно дешевше, ніж у США.

Історично склалося так, що в Німеччині, найбільшій та економічно розвиненій країні Західної Європи, інтерес до MBA був не таким високим, як у деяких інших європейських країнах. Ще в 1990 р. у Німеччині було не більше 10 MBA-програм, але сьогодні на ринку представлено 270 програм, які пропонують 130 навчальних закладів. MBA-програми почали завойовувати німецький ринок освітніх послуг відносно недавно, останні 10-15 років. Раніше нішу MBA цілком успішно займала ступінь PhD, яка й досі високо цінується німецькими роботодавцями. Багато німецьких менеджерів, включаючи тих, «кому за 30», почали повертатися до навчання та вступати до бізнес-шкіл. На німецькому ринку MBA представлені як місцеві, і закордонні школи. Загалом національні освітні установи, які пропонують MBA-програми у Німеччині, можна поділити на три групи: традиційні дослідні університети (наприклад, Mannheim, University of Leipzig (HHL) або Hochschule für Unternehmensführung (WHU); університети прикладних наук (наприклад, Hochschule Reutlingen University або Hochschule Furtwangen University), які наголошують на практичних тренінгах, стажуванні, поряд з навчальною програмою, та університети корпоративної освіти (наприклад, Berufsakademie Karlsruhe під управлінням землі Baden-Württemberg); незалежні установи (наприклад, ESMT, Берлін).

У всіх найкращих бізнес-школах Німеччини навчання ведеться англійською мовою, що робить їх привабливими для іноземних студентів. Багато німецьких шкіл, включаючи WHU, GISMA, Goethe, тісно співпрацюють з американськими університетами такими, як Kellogg, Duke та ін. В даний час у Німеччині налічується більше сотні MBA-програм. В основному, німецькі управлінці віддають перевагу програмам part-time або EMBA full-time програмам MBA. Половина всіх програм – німецькомовні, на інших – всі предмети викладаються або двома мовами (німецька та англійська), або виключно англійською мовою. Кількість англомовних програм зростає щорічно. До переваг німецьких бізнес-шкіл належить їхня відносно невисока вартість навчання, в середньому 18 тис. євро на рік. У середньому тривалість програм MBA у Німеччині становить 21 місяць. Тривалість full-time-програм становить 11 місяців, а part-time-програм – до 48 місяців. Багато шкіл під час вступу вимагають результати тестів GMAT і TOEFL, рекомендації, інтерв'ю. У Німеччині майже не лишилося безкоштовних MBA-програм. 2005 р. таких було 19, сьогодні лише 3.

Розвиток бізнес-освіти в азіатському регіоні розпочався у 1990-х роках. Економічне зростання і, як наслідок, зростання потреби у кваліфікованих управлінцях серйозно прискорило цей процес. Спочатку найпростішим вирішенням проблеми стало масове відправлення персоналу навчання за кордон. Однак неефективність цього підходу стала очевидною досить

швидко. Економічне зростання в країнах Азії призвело до того, що разом із великими західними компаніями в азіатські країни прийшли бізнес-школи, насамперед, американські. Потім до них приєдналися європейські школи. Вони стали створювати там свої філії та спільні програми. На сьогоднішній день в азіатському регіоні діють як місцеві школи (китайські, індійські), так і спільні із західними бізнес-школами проекти.

Щоб залучити більше європейських студентів, чотири провідні азіатські бізнес-школи вперше вирішили об'єднати свої зусилля. China Europe International Business School та ще 3 найкращі азіатські бізнес-школи (Гонконзька бізнес-школа HKUST Business School, індійська School of Business та сінгапурська Nanyang Business School) – створили коаліцію за набором європейських студентів. Всі ці 4 бізнес-школи входять до Top-30 рейтингу Financial Times 2010 року і розташовані в так званих регіонах, що динамічно розвиваються, і впливових з швидкозростаючою економікою: у Гонконгу, в Шанхаї, в Індії та в Сінгапурі. Вони сподіваються «виростити» менеджерів нового покоління з глибоким розумінням не лише законів світової економіки, а й місцевої специфіки бізнесу. На думку керівництва шанхайської CEIBS, останніми роками помітно зросла кількість західних студентів, які бажають навчатися в Китаї та Азії за програмами MBA. А як відомо, попит народжує пропозицію – і багато азіатських бізнес-шкіл починають виявляти зростання інтересу до абітурієнтів з-за кордону.

Ці бізнес-школи адаптують свої програми під західних студентів, створюють їм комфортні умови для навчання та намагаються «наблизитися» до потенційних студентів, виїжджаючи до їхніх країн для участі у виставках, проведення конференцій тощо. Чотири ж згадані школи сподіваються збільшити в результаті нового співробітництва свою популярність замість того, щоб витратити ресурси на конкуренцію одна з одною. Глави кожної з чотирьох бізнес-шкіл підписали Договір про співпрацю. Як прокоментував Віце-Президент CEIBS професор Rolf D. Cremer «Все більше бізнесу та капіталів переміщається із Заходу на Схід з кожним роком... незважаючи на світову фінансову кризу, економіка Азії зростає із приголомшливою швидкістю...». Цієї осені команди чотирьох бізнес-шкіл братимуть участь у виставках, присвячених бізнес-освіті, як єдина освітня асоціація [15].

В Україні диплом MBA можна отримати у десяти бізнес-школах. В основному українські бізнес-школи спрямовані на суто національні особливості бізнесу. Студенти цих шкіл найчастіше вже мають великий досвід роботи в українських компаніях або є власниками бізнесу, розташованого в Україні. Таким чином, поєднання міжнародного досвіду викладачів із національними особливостями бізнесу допоможуть відточити практичні навички студентів. Програми з бізнесу змінюються та перетворюються разом із ситуацією в країні, економіці та політиці. Основна мета українських бізнес-шкіл – підготувати фахівців, здатних працювати саме в нашій країні, враховуючи специфіку ведення бізнесу та національний характер. І при цьому не заперечувати західного досвіду, а адаптувати його до реальної дійсності.

2. Моделі та види сучасної бізнес-освіти

Моделей сучасної бізнес-освіти існує дві – німецька та американська. Незважаючи на те, що американці претендують на перше місце в освіті в галузі економіки, менеджменту та комерційної діяльності, вона зародилася у Європі. Тому традиційну німецьку модель ще називають континентальною європейською. У рамках цієї моделі вищу професійну освіту, у тому числі й економічну, можна здобути у відповідних університетах чи інститутах, водночас підготовка кадрів з бізнесу та менеджменту відбувається у системі додаткової (післявузівської) освіти. Залежно від наявності або відсутності практичного досвіду роботи в галузі менеджменту управлінська освіта ділиться на «до досвіду» (pre-experience management education) та «після досвіду» (post-experience management education). До досвідну освіту студенти здобувають у процесі навчання у закладах вищої освіти, де поряд із профільюючими предметами на прикладному рівні вивчаються право, маркетинг, економіка тощо. Отримані знання дають підстави вважати випускника «кваліфікованим керівником». Після досвідну освіту дають спеціальні короткострокові та середньострокові програми підвищення кваліфікації у різних галузях управління. Безумовно, німецька модель бізнес-освіти готує висококваліфікованих керівників. Про це можна судити з того, що країни, де її прийнято, досягли високих результатів в економічному розвитку. Але водночас деякі аналітики відзначають її консервативність, вказуючи на те, що принципи навчання «не завжди відповідають сучасним вимогам до підвищення адаптивності та гнучкості бізнесу та менеджменту до змінних умов». Традиційна модель прийнята у бізнес-освіті Німеччини, Австрії, Бельгії, Фінляндії, Японії.

Серед видів сучасної бізнес-освіти найпопулярнішим є MBA (або Master of Business Administration – Майстер ділового адміністрування) – магістерський ступінь бізнес-освіти. MBA-освіта зародилося США наприкінці XIX ст., його поява було з спробою впровадити науковий підхід до менеджменту. Поступово сформувалися основи програми MBA – базові курси з фінансів, маркетингу, менеджменту та інших сфер бізнесу, що робить її універсальною. Але поряд з універсальними існують спеціалізовані програми MBA, в яких більша увага приділяється тій чи іншій дисципліні. Вперше магістерський ступінь у бізнес-освіті був присвоєний випускникам Tuck School of Business, який є частиною Дартмутського коледжу (Dartmouth College) і був заснований у 1900 р. Слухачі цієї школи поглиблено вивчали комерцію як науку та отримали ступінь «Master of Science in Commerce». Першу у світі програму MBA запропонувала Вища школа ділового адміністрування в Гарвардському університеті, заснована 1908 р. У Європі перша бізнес-школа з програмою MBA з'явилася 1957 р. – INSEAD у Франції.

Ринок бізнес-освіти досить специфічний і включає безліч гравців. Структурно ринок можна поділити на три сегменти. До першого належать великі школи, які реалізують програми EMBA, MBA. Другий сегмент представляють курси для підприємців, які орієнтуються на мікро- та малий

бізнес; третій – тренінги та курси. Сьогодні в Україні існує чотири формати бізнес-навчання:

1. Класична університетська освіта зі спеціальностей менеджменту, що заснована на серйозній академічній базі, але майже не дає практичних навичок, уміння стратегічно мислити та вирішувати актуальні проблеми. Порівнювати класичне навчання з підготовкою в бізнес-школі некоректно: це два різні напрямки, які мають різні цілі і вирішують різні завдання.

2. Програми підвищення кваліфікації – спрямовані на поглиблення, оновлення та актуалізацію вже отриманих раніше теоретичних та практичних знань. Співробітник залишається у рамках професії та своєї кваліфікації, але проходить навчання, необхідне для відповідності вимогам роботодавця чи професійного стандарту.

3. Програми професійної перепідготовки. Вони характеризуються менш формальним підходом, ніж класична вища освіта, і орієнтовані отримання практичного досвіду. Але, на відміну від ступеня MBA, диплом про професійну перепідготовку не має такого попиту серед роботодавців і не дозволяє розраховувати на значне зростання доходів.

4. Програми MBA – найпрестижніший на сьогоднішній день та затребуваний у всьому світі формат освіти. Мета такого навчання – вивести управлінців на новий рівень, навчити вирішувати практичні завдання у будь-якій сфері бізнесу за рахунок формування стратегічного мислення. Вважається, що найкращі у світі програми MBA – у США. Але поступово американські бізнес-школи здають свої позиції, хоч і зберігають лідируючу позицію. Їхня частка у списку 100 найкращих у міжнародному рейтингу програм MBA газети Financial Times залишається найбільшою і налічує 56 шкіл. Великобританія посідає друге місце за кількістю представлених шкіл.

За змістом навчального курсу програми MBA прийнято поділяти на класичні та спеціалізовані. Класичні (стандартні) програми включає всі необхідні знання і навички в менеджменті. Сюди входять такі курси як економіка, фінанси, маркетинг, право, ділова етика, системний аналіз, організація бізнесу, розвиток, стратегічне планування та інші. Спеціалізовані: галузеві – орієнтовані на бізнес у певній сфері; професійні – орієнтовані на поглиблене вивчення певної професійної галузі – MBA у сфері фінансів, маркетингу, управління персоналом тощо; executive MBA – програми для топ-менеджментів із великим досвідом роботи; global MBA – програма фокусується на макроекономіці та призначена для фахівців міжнародних компаній.

Програми MBA можуть відрізнятися за формою навчання. Є очні, очно-заочні (модульні), дистанційні та короткострокові курси. У західних бізнес-школах можна здобути ступінь не лише MBA, а й бакалавра (BBA). До престижного рейтингу QS Global MBA Rankings увійшли бізнес-школи з найкращими програмами MBA. За кількістю таких вузів у топ-100 лідирують такі країни: США – 41 ЗВО зі 100; Великобританія – 11; Франція – 74; Канада – 6; Австралія – 5. Фахівці IQ Consultancy рекомендують при виборі університету, окрім розташування, також враховувати такі параметри, як:

акредитація; рейтинги; працевлаштування випускників та їхня середня зарплата; партнерство вишу з великими компаніями; наявність стажувань; співтовариство випускників; відповідність програми вашим цілям.

Сферою професійної діяльності власників кваліфікації Master of Business Administration (MBA) є управління організаціями або їх структурними підрозділами у будь-яких галузях бізнесу, що передбачає самостійне вирішення стратегічних управлінських завдань комплексного, міжфункціонального характеру. Тому в процесі навчання слухач програми MBA не тільки має набути теоретичних знань, а й уміння та практичні навички, необхідні для загального керівництва організацією. У тому числі набір компетенцій із загального менеджменту (формулювання цілей, прийняття рішень, планування та контроль на операційному та стратегічному рівнях), а також у доповнюючих його функціональних галузях організаційної діяльності. Досягнення цілей програми MBA можливе лише на основі інтегративного підходу, для реалізації якого необхідне дотримання таких вимог: забезпечення основних функціональних областей менеджменту та високого ступеня інтеграції окремих дисциплін з позицій загального управління організацією; включення до програми дисциплін інтегративного характеру в галузі стратегії та політики бізнесу, організаційної реструктуризації, інновацій, міжнародного бізнесу тощо; створення умов для роботи слухачів над прикладними проектами, їхньої участі у ділових іграх та тренінгах, що передбачають комплексні рішення. Особливістю методики навчання за Програмою MBA, що забезпечує її інтегративність, є наявність чітко сформульованих кінцевих результатів навчання з кожної дисципліни в органічному поєднанні з освоєваними знаннями, вміннями і навичками, що призводять до отримання слухачами необхідних компетенцій менеджера.

Перехід в online у 2020 році через світову пандемію змінив зміст освіти, з'явилися нові формати, можливість навчатися з дому і це дозволило підвищити популярність та доступність навчання для різних аудиторій. Нові формати дозволили розширити продуктову лінійку бізнес-освіти та знизили інтерес до MBA. Надалі ринок продовжить своє зростання за допомогою розвитку нових форматів та продуктів. На зміну бізнес-школам придуть нові гравці і вже великі компанії почнуть навчати та ділитися своїм досвідом з іншими підприємцями, в тому числі з малими.

Наступним популярним видом сучасної бізнес-освіти є створення корпоративних університетів. Корпоративний університет – це система внутрішньофірмового розвитку та підготовки персоналу, яка тісно пов'язана зі стратегією розвитку організації. Перші корпоративні університети з'явилися у 1970-ті рр., їх призначенням було навчання, повністю занурене у практику.

Перший корпоративний університет виник 1961 р. у компанії McDonalds і називався Gamburger University. Для компанії було дуже важливо підготувати нові кадри, які відтворюють ідеологію фірми та транслюють її у будь-якій країні світу. Жодна інша бізнес-освіта, окрім корпоративного університету, цієї проблеми вирішити не могла. Ініціатором

створення навчального закладу став Фред Тернер, на той час голова McDonald's. Заклад отримав назву Hamburger University (Університет Гамбургера). З першого дня навчання було націлене на відпрацювання всіх аспектів діяльності, пов'язаних з ресторанним бізнесом: операційних процесів, покращення обслуговування, підвищення якості та підтримання чистоти. Поступово університет став глобальним центром підвищення кваліфікації та розвитку лідерства. 24 лютого 1961 року Університет Гамбургера випустив перших фахівців – лише 15 осіб. Сьогодні щорічно у навчальному закладі McDonald's навчається понад 7,5 тис. студентів. З 1961 року в ньому встигли навчитися понад 80 тис. менеджерів та інших спеціалістів. Освітня місія McDonald's полягає в тому, щоб розкривати таланти та знаходити людей, для яких важливі такі базові поняття ресторанного бізнесу, як якість, обслуговування, чистота та цінність. 1983 року McDonald's інвестував \$40 млн в Університет Гамбургера. Ці кошти дозволили обладнати 13 кімнат для занять, аудиторію на 300 місць, 12 інтерактивних приміщень для командного навчання, 3 експериментальні лабораторії. Сьогодні функціонують сім кампусів Університету Гамбургера: в Оук-Бруку, Сіднеї, Мюнхені, Лондоні, Токіо, Сан-Паулу, Шанхаї. Всі вони застосовують глобальний освітній підхід, який дозволяє інтегрувати навчальні матеріали та інструменти у різні мови та культури.

Поступово корпоративні університети виникли у компаніях Disney, Coca-Cola, Motorola, Procter & Gamble, General Electric.

Система навчання та розвитку персоналу в General Electric – це злагоджений механізм, спрямований на пошук та розвиток талантів на всіх рівнях компанії та у всіх точках земної кулі, де GE веде свій бізнес. Сьогодні флагманські програми підготовки управлінців GE спрямовані не на навчання індивідуумів, але в підготовку команд. За результатами навчання ці команди пропонують та впроваджують реальні проекти змін, націлені на вирішення конкретних завдань корпорації. Система підготовки управлінських кадрів у корпорації General Electric (GE) вважається однією з найкращих у світі, а корпоративний університет корпорації в Кротонвілі, штат Нью-Йорк, США, з моменту свого заснування в 1956 був зразком для наслідування для всіх інших найбільших світових компаній, що інвестують свої ресурси у розвиток своїх співробітників. Щорічно компанія інвестує близько 1 мільярда доларів у тренінгові та освітні програми для своїх співробітників та ще 3,3 мільярда у R&D. Загалом у різні програми навчання GE щороку залучається понад 100 000 співробітників, з них 25 000 у програми та курси підготовки управлінських кадрів.

Освітня модель підготовки управлінців у GE складається з кількох елементів: ретельний вибір кандидатів на роботу в компанію; навчання в рамках багатоступеневих корпоративних освітніх програм, що співвідносяться з кар'єрним зростанням працівника; безперервний супровід кар'єри співробітників з боку безпосереднього керівництва та відділу управління персоналом з добре формалізованою оцінкою досягнень співробітників та зворотним зв'язком.

Основне зростання корпоративних університетів припало на 1990-ті роки. За даними експерта Річарда Грінберга, з 1988 по 1998 рік кількість корпоративних університетів збільшилася в 4 рази – з 400 до 1600. В даний час корпоративні університети є вже і в невеликих компаніях зі штатом від 500 осіб. Вони мають різні назви: корпоративні академії, навчальні центри тощо, але суть у них одна – побудована система внутрішньофірмового навчання для всіх рівнів керівників та фахівців у рамках ідеології та стратегії розвитку компанії, об'єднана єдиною концепцією та методологією. Сьогодні одним із найбільших корпоративних університетів вважається підрозділ IBM Global Learning, який має у своєму складі понад 3400 викладачів у 55 країнах світу; в арсеналі університету 10000 спеціалізованих курсів.

Яскравий приклад великого та успішного корпоративного університету – Motorola University. Річний бюджет цієї організації – близько 100 млн. доларів, її представляють 99 підрозділів у 21 країні світу. Motorola University з постійним штатом із 400 співробітників є одним з найбільших корпоративних університетів світу та охоплює чотири світові регіони.

З середини 1990-х років багато корпоративних університетів стали існувати як незалежні структури компанії та пропонувати свої послуги з навчання також стороннім організаціям. Нова система фінансування визначає те, що бюджет корпоративного університету формується виходячи з реальних потреб бізнесу. Сьогодні оформилося два основні підходи до створення корпоративного університету: спілка з традиційними навчальними закладами та формування самостійної структури. Перший варіант набув більшого поширення як більш дешевий і найпростіший спосіб створити власний навчальний заклад. Проте в останні роки набуває все більшої популярності створення власних освітніх структур.

За даними організацій, що спеціалізуються на аналізі корпоративної освіти, кількість таких «внутрішніх» корпоративних університетів значно зросла, і в 2010 р. їхня кількість зрівнялася з кількістю корпоративних університетів, створених на основі спілки з традиційними освітніми установами. На сьогоднішній день існує кілька причин створення самостійної освітньої структури у компаніях світу. Основні причини створення корпоративних університетів – асиміляція нових менеджерів у компанії, утримання цінних кадрів; зміцнення та розвиток ослабленої корпоративної культури; впровадження у компанії механізмів безперервного вдосконалення, підвищення віддачі проєктів трансформації. Дослідження, проведене Національним центром якості освіти персоналу (США), показало, що 10% збільшення витрат на підвищення освітнього рівня співробітників підвищує їх продуктивність на 8,6%, тоді як 10% збільшення інвестицій в обладнання призводить до зростання продуктивності тільки на 3,4%.

Корпоративне навчання має певні переваги над іншими видами бізнес-освіти. Так, MBA розширюють кругозір, але після проходження курсів, складання різних іспитів виникає проблема застосування отриманих знань у реальному корпоративному середовищі. Бізнес-тренінги як короткочасне навчання завжди дозволяють застосувати отримані знання практично,

оскільки вони розробляються без урахування особливої специфіки підприємства міста і не передбачають постійного відстеження впровадження отриманих знань надалі. Корпоративне бізнес-навчання – це реальне занурення у проблеми компанії. Корпоративний університет використовує всі традиційні форми бізнес-освіти: бізнес-тренінги, короткострокові та середньострокові курси підвищення кваліфікації персоналу, проблемно-проектні семінари та ін. Сучасна система корпоративного університету передбачає поряд із класичними формами навчання застосування нестандартних інструментів. Розроблені в університеті програми торкаються всіх рівнів компанії як топ-менеджерів, так і керівників низової ланки. Цінність навчання у корпоративних університетах у тому, що з які у них формуються такі елементи корпоративної культури як взаєморозуміння, культура колегіального прийняття рішень, єдиний управлінську мову.

У роботі бізнес-шкіл відбувається зміна статусу викладача. В даний час викладача слід сприймати не лише як джерело знань, а як експерта, який порівнює різні концепції та теорії, координує дослідження, інформує про джерела даних та ресурси з досліджуваного питання або напряду. Змінюється роль викладача, він – лідер змін, який не лише навчає, а й мотивує до змін. Активніше можуть використовуватися нові можливості для передачі інформації між викладачем та здобувачем освіти, такі можливості дає використання мобільних пристроїв, цілодобовий доступ в інтернет, обмін інформацією через систему миттєвих повідомлень, хмарні обчислення та ін.

Відома гарвардська матриця викладання пояснює психологічні труднощі, з якими стикається традиційний викладач під час переходу до бізнес-школи. Це квадрат, розбитий на чотири секції. У верхньому лівому кутку – недосвідчений молодий викладач університетських дисциплін. Далі він набуває досвіду і опускається на одну секцію вниз – стає блискучим викладачем-традиціоналістом. Студенти радо відвідують його лекції, він для них гуру. Далі новий рубіж – треба перейти до правої секції, щоб стати викладачем бізнес-школи. У цій аудиторії зовсім інші вимоги. Наприклад, замовкнути, адже менеджерам-студентам не потрібні лекції, вони хочуть активної роботи, діалогу. Цей рівень супроводжується вищими нервовими навантаженнями, педагогу доводиться відмовлятися від своїх лекційних напрацювань, накопичених роками. Так проходять два-три роки, через які відбувається зміщення викладача у правий верхній сектор квадрата. Тільки ті, хто доходить до цього рівня, можуть вважати себе блискучими викладачами бізнес-школи.

Одна з головних проблем бізнес-освіти в Україні – нестача кваліфікованих викладачів-практиків, тих, які дають знання, не відірвані від дійсності, здатні своєчасно реагувати на зміни ринку та вчити своїх слухачів дієвим підходам, методам та прийомам. Майже всі школи ведуть роботу із залучення цікавих, креативних викладачів, нерідко трапляється так, що читати той чи інший курс запрошуються випускники програми MBA.

Зрештою, те для чого працює бізнес-освіта – набуття нових компетенцій та результатів навчання випускників програм:

1. Англійська мова. Віртуальний простір – це низько контекстне середовище, засноване на письмових комунікаціях, робота в якому вимагає суттєво більш високого рівня володіння академічною, професійною та повсякденною англійською мовою, ніж при «живому» спілкуванні чи читанні професійної літератури. Крім того, необхідні знання та навички використання безлічі комунікаційних форматів та протоколів.

2. Пошук та обробка інформації. Швидко орієнтуватися в потоці інформації, вміти користуватися професійними джерелами та базами даних, визначати сучасний стан питання та наявні альтернативні способи вирішення проблем, їх порівняльні переваги та недоліки, вміти подати отримані результати у потрібному форматі.

3. Нові комунікаційні технології. Знати та вміти ефективно застосовувати сучасні технології бізнес-комунікацій, у тому числі електронну пошту та соціальні медіазасоби синхронних аудіо- та відеоконунікацій (наприклад, WebEx), wiki, mind mapping, blogs, virtual worlds. Використовувати мережеві технології для виконання бізнес-операцій (online surveys, project management tools).

4. Ефективні комунікації. Знати та вміти використовувати стандартні підходи (протоколи та формати) міжнародного професійного спілкування у своїй галузі, у тому числі володіти загальноприйнятою професійною термінологією та професійним жаргоном, знати прийняті аббревіатури, дотримуватись прийнятих у цьому середовищі норм поведінки та етикету.

5. Робота в команді. Знати та вміти застосовувати принципи, технології та методи ефективної організації роботи глобальних віртуальних команд.

6. Кроскультурні навички. Розуміти, як будуються комунікації в міжнародній (англомовній, у бізнесі – переважно американській) діловій культурі, які існують національні та регіональні відмінності, вміти їх враховувати під час виконання проєктів, у тому числі вирішувати можливі конфлікти та непорозуміння.

7. Тайм-менеджмент. Вміти планувати свої сили та час для роботи над тривалим багатоетапним проєктом з виконанням кожної стадії точно у термін відповідно до завдання, особливо за умови одночасного старту кількох проєктів. Бути здатним витримати напружений графік із постійною присутністю в Мережі. Використовувати технічні засоби для планування часу та оптимізації ресурсів.

8. Дослідницька робота. Володіти теорією, методологією та практичними навичками виконання основних видів якісних та кількісних досліджень, включаючи найпоширеніші програмні продукти, а також методами опису та подання результатів.

9. Самостійність. Вміти працювати самостійно та «без нагляду», постійно підвищувати кваліфікацію.

10. Самопрезентація. Мати навички подання результатів своєї діяльності (Employability). Використовувати технічні засоби (E-portfolio,

personal website, blog, social media). Мати навички складання резюме, відповідей на Selection criteria, проведення інтерв'ю по телефону.

Висновки. У сфері бізнес-освіти, як і більшості ринків, що швидко розвиваються, фаза бурхливого зростання, характерна для періоду формування вітчизняного ринку освітніх послуг, в даний час переходить у фазу систематизації. Очевидною є актуальність формування та розвитку системи бізнес-освіти, яка об'єднала б у собі не лише державні та недержавні установи вищої, середньої та початкової професійної освіти, що вписуються в існуючу на сьогоднішній день формальну систему професійної освіти, а й такі суб'єкти ринку бізнес-освіти як освітні структури комерційних організацій; освітні структури саморегульованих професійних асоціацій та об'єднань; галузеві освітні структури; недержавні спеціалізовані структури додаткової професійної освіти (недержавні освітні установи) та ін. Відсутність такої системи в даний час, на нашу думку, є найбільш серйозною проблемою, що гальмує розвиток даного сектору ринку освітніх послуг. Огляд світового досвіду інституту бізнес-освіти в світі дозволяє зробити висновок: воно з'являється там і тоді, де і коли створюються для цього необхідні умови. Перш за все, це стосується створення необхідного економічного середовища і необхідного рівня розвитку. Якщо перше формує запит на бізнес-освіту, то друге надає можливості та ресурси для задоволення потреб у бізнес-навчанні. Процес інституалізації бізнес-освіти передбачає розвиток відповідної законодавчої бази, формалізації правил функціонування цього інституту, створення об'єднань, які прямо чи опосередковано регулюють якість наданих бізнес-освітніх послуг, формування освітніх потреб обмежених соціальних спільнот і стійких практик їх реалізації через систему бізнес-освіти установ.

Сьогодні вітчизняні освітні установи повинні постійно реагувати на стани, пов'язані зі світовою глобалізацією, з розвитком різноманітної робочої сили, зі змінними вимогами до кваліфікацій тощо. Сучасний менеджмент освітніх установ є складною системою, що включає часом несумісні та конфліктуючі елементи. З одного боку, ще більшість закладів вищої освіти країни є державними установами, що своєю діяльністю спираються на норми та закони, вироблені державою, з іншого боку, ринок освітніх послуг відображає реально ринкову економіку з високою динамікою змін та трансформацій, які суперечать найчастіше правовим актам, прийнятим ще за іншого соціально-економічного устрою країни. Тому управління освітньою установою сьогодні складно не лише з правової та економічної точки зору, а й з психологічної, оскільки в самому управлінні освітньою установою закладено внутрішній конфлікт. Конфлікт проявляється між власне управлінням як реалізацією освітньої функції, заснованої на державних академічних стандартах та зведенні державних законів, та управлінням у ситуації новизни, невизначеності, тобто практичними діями, які раніше ніколи і ніким не здійснювалися. Прагматична спрямованість бізнес-освіти стає панацеєю для керівників вищої школи. Саме бізнес-освіта, відображаючи специфіку змін довкілля, може дати найбільш адекватні

способи вирішення проблеми, які дозволять створити сучасну, тобто адаптивну систему менеджменту в освіті. Вирішенням проблеми є компетентна та психологічна підготовка менеджерів вищої школи.

Список використаної літератури:

1. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita> (дата звернення 19.10.2021 р.)
2. Шклярчук К. Бізнес-освіта в умовах глобальної нестабільності. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2016/04/15.pdf> (дата звернення 18.11.2021 р.).
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 18.11.2021 р.).
4. Будзан Б. Менеджмент в Україні: сучасність і перспективи. К.: Основи, 2009. 349 с.
5. Оболенська Т. Нова парадигма нової роботи в університеті. *Вища школа: науково-практичне видання*. 2011. № 12. С. 66–73.
6. Евенко Л.И. Совершенствование бизнес-образования под влиянием потребностей бизнеса и предпринимательства. *Креативная экономика*. 2012. № 9 (69). С. 78–83.
7. Jerry Wind. *Reinventing Training for the Global Information Age*. New York: The Free Press, 2010.
8. Keller S., Aiken C. The Inconvenient Truth about Change Management. S. Keller, URL: <http://www.mckinsey.com/client-service/organization-leadership> (дата звернення 18.11.2021 р.)
9. Друкер П. Ф. Менеджмент: Задачи, обязанности, практика. М.: Вильямс, 2008. 693 с.
10. Петри Ник. Тенденции в развитии лидерства: исследование. URL: <http://www.ccl.org/leadership/pdf/research/futureTrendsRussian.pdf> (дата звернення 20.11.2021).
11. Кейнер С. Планета МБА. Бизнес-школы. Взгляд изнутри. М.: Олимп-Бизнес, 2003. 256 с.
12. Бондарь Д.С. Как найти деньги на MBA. *Forbes*. 2010. 10.03. 200 с.
13. Высшая школа бизнеса при Стэнфордском университете URL: <https://studyglobe.ru/mba/stanford.html> (дата звернення 18.11.2021 р.)
14. Гарвардская Школа Бизнеса – Harvard Business School URL: https://www.unipage.net/ru/harvard_business_school (дата звернення 18.11.2021 р.)
15. Лучшие бизнес-школы Азии повернулись «лицом к Европе» URL: <https://www.portalchina.ru/2010/luchshie-biznes-shkoly-azii-povernulis-licom-k-evrope> (дата звернення 18.11.2021 р.)

Referens:

1. Derzhavna naukova ustanova «Instytut modernizatsii zmistu osvity» [State Scientific Institution «Institute for Modernization of Educational Content»]. Available at: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita> (accessed 19.10.2021).
2. Shklyaruk K. (2016) Biznes-osvita v umovakh hlobalnoi nestabilnosti. [Business education in conditions of global instability]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. [Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics]. 2016. Available at: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2016/04/15.pdf> (accessed 18.11.2021).
3. Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 roku № 344/2013. [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021: Decree of the President of Ukraine of June 25, 2013 № 344/2013]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (accessed 18.11.2021).
4. Budzan B. (2009) Menedzhment v Ukraini: suchasnist i perspektyvy [Management in Ukraine: modernity and prospects]. K.: Osnovy. 349 s.
5. Obolenska T. (2011) Nova paradyhma novoi roboty v universyteti [A new paradigm of new work at the university.]. Vyshcha shkola: nauково-praktychne vydannia. [Higher school: scientific and practical edition]. no 12. pp. 66–73.
6. Евенко Л.И. Совершенствование бизнес-образования под влиянием потребностей бизнеса и предпринимательства. Креативная экономика. 2012. № 9 (69). С. 78–83.
7. Jerry Wind. Reinventing Training for the Global Information Age. New York: The Free Press, 2010.
8. Keller S., Aiken C. The Inconvenient Truth about Change Management. S. Keller, Available at: <http://www.mckinsey.com/client-service/organization-leadership> (accessed 18.11.2021).
9. Друкер П. Ф. Менеджмент: Задачи, обязанности, практика. М.: Вильямс, 2008. 693 с.
10. Петри Ник. Тенденции в развитии лидерства: исследование. Available at: <http://www.ccl.org/leadership/pdf/research/futureTrendsRussian.pdf> (accessed 20.11.2021).
11. Кейнер С. Планета МБА. Бизнес-школы. Взгляд изнутри. М.: Олимп-Бизнес, 2003. 256 с.
12. Бондарь Д.С. Как найти деньги на МВА. Forbes. 2010. 10.03. 200 с.
13. Высшая школа бизнеса при Стэнфордском университете Available at: <https://studyglobe.ru/mba/stanford.html> (accessed 18.11.2021 p.).
14. Гарвардская Школа Бизнеса – Harvard Business School Available at: https://www.unipage.net/ru/harvard_business_school (accessed 18.11.2021).
15. Лучшие бизнес-школы Азии повернулись «лицом к Европе» Available at: <https://www.portalchina.ru/2010/luchshie-biznes-shkoly-azii-povernulis-licom-k-evrope> (accessed 19.11.2021).